

І.Л. Ковальчук
Луцьк, Луцький інститут розвитку людини
Університету «Україна»

УРБАНІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ СУЧАСНОЇ ЖІНКИ

Урбанізація (від латинського «urbanus» – «міський») – це процес підвищення ролі міст у житті країни чи регіону. Важливими рисами урбанізації постають: збільшення кількості міст і міських жителів; збільшення площ урбанізованих ландшафтів; поширення міського способу життя; збільшення ролі міських поселень у соціально-економічних системах та ін. Рисою урбанізації постає зміна становища людини у місті, що виявляється у збільшенні різноманітних потреб, підвищенні вимог до якості життя, зміна норм поведінки, культури та інтелекту. Ще одна суттєва риса урбанізації – поширення міського способу життя з особливою структурою спілкування, культурою, системою ціннісних орієнтацій поза центрами урбанізаційних ареалів¹. Таким чином, урбанізація супроводжується утвердженням способу життя у вигляді нових якісних і кількісних змін.

Урбанізація на сучасному етапі розвитку людства потужно впливає на роль жінки в суспільстві, а саме – на її соціопсихологічний стан, спосіб життя, соціальні контакти, види діяльності. Беззаперечно, сьогодні жінка отримала можливості реалізувати себе, не тільки виконуючи споконвічно властиві їй природні функції, але й в усвідомленні своєї автентичності, повного розкриття особистісного потенціалу, пошуку альтернативних форм соціально-політичної та культурної ідентичності. У цьому пошуку важливе місце посідає можливість адекватної візуальної репрезентації жіночої сутності в сучасній урбанізованій культурі, оскільки традиційно в системі патріархальних цінностей жінці відводилась роль пасивного об'єкта суспільно-політичних перетворень.

Зміни, що відбулися у ставленні до жінки в ХХ столітті на Заході, найбільш яскраво характеризуються такими процесами, як сексуальна революція і активізація фемінізму. Завдяки емансипації жінок, поштовхом до якої став жіночий рух у Західній Європі, традиційна патріархальна структура суспільства поставлена під сумнів. Жінки отримали можливість вільно вибирати майбутню професію та користуються в більшості країн такими ж юридичними правами, як і чоловіки².

В Україну нова, урбанізована культура прийшла (якщо не говорити про сам початок ХХ ст.) у спотвореному, тоталітарному варіанті. Вона здеморалізувала

¹ Заставецький Т. Система міських поселень агропромислового регіону в умовах трансформації суспільства : [фрагмент монографії] / Тарас Заставецький. – Тернопіль, 2005 [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : <http://ukr-tur.narod.ru/geourban/urbanizaz/urbanizazia.htm>

² Бондаренко Л.Ю. Роль жінки: от прошлого к настоящему / Л.Ю. Бондаренко // Общественные науки и современность. – 1996. – № 6. – С. 163-170.

суспільство і понівечила усі міжлюдські стосунки, у тому числі й стосунки між статями. Проголошена рівність жінки та чоловіка впроваджувалась у колишньому СРСР у гротескній формі. Це була рівність при виконанні найважчих робіт, у відповідальності за забезпечення сім'ї елементарними засобами до життя, у зобов'язаннях перед державою («Раньше думай о Родине, а потом о себе...»). Це була рівність «ілюстративна», розрахована на демонстрацію «здобутків соціалізму», що досягалася за допомогою різноманітних квот¹.

Радянська жінка була емансипована лише в тому розумінні, що вона була залучена до усіх без винятку сфер суспільної діяльності (із значною мірою дозованості; із значною мірою показухи, але була). А чоловіки – знизу й догори – обирали собі легшу, престижнішу та більш високооплачувану роботу. Тому порадянськи емансипована жінка не стала вільною (істинний сенс слова «емансипація»). Звісно, «соціалістична рівність» мала і позитивний вплив на статус жінок у країнах колишнього СРСР. Через масове залучення жінок до освіти й науки непопулярним стало уявлення про її інтелектуальну нижчість. Стереотип про її природну нездатність до певних форм діяльності хоч і не зник повністю, але виявився значно ослабленим.

Постає необхідність зміни парадигми становища жінки та її ролі в урбанізованому суспільстві. Завдання полягає в тому, щоб порвати з пануючою парадигмою, яка належить минулому (бо сформувалась у традиційному, застиглому суспільстві зі статичним розподілом суспільних ролей за статями, станами), замінивши сучасною динамічною моделлю, що базується на принципі рівності усіх людей, їх права на вибір та особисту свободу.

Під впливом феміністичного руху в ХХ столітті відбулося зміщення соціальної позиції жінки в напрямі до загальноприйнятого соціального статусу чоловіка. Цей вектор зміни місця жінки в соціумі зумовлений загальним станом сучасного урбанізованого суспільства, яке для досягнення успіху «вимагає» від людини маскулітності та андрогінії. Домінуючими та соціально виправданими для жінки стають риси, притаманні чоловікові, тоді як фемінні риси відходять на задній план як соціально недоцільні.

Таке зміщення спричинило появу жінки активної у соціальному середовищі, яке зумовило перехід жінки із сфери приватної до соціальної. Це відповідно відобразилося на зміні особистісних цінностей вже маскулінізованої жінки, що привело до зміни уявлень жінки про її поведінку та спосіб життя в нових умовах урбанізованого суспільства.

Умови великого міста заганяють сучасну жінку в жорстокі рамки – вона має бути цінним співробітником, люблячою дружиною, хорошою домогосподаркою, ідеальною матір'ю і при цьому виглядати на всі сто. Не дивно, що для того, щоб

¹ Колодій А.Ф. Жінка і суспільство: виклики ХХІ століття і посткомуністична реальність А.Ф. Колодій. – [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : <http://nauch.com.ua/kultura>

все встигнути і вижити в місті, жінка інколи неусвідомлено перетворюється на такого собі «універсального солдата». В результаті це призводить до втрати сучасною жінкою основного її надбання – жіночності.

Психологи стверджують, що такий підхід в корені невірний: жінка в будь-якій ситуації повинна залишатися жінкою. Лише тоді їй будуть гарантовані успіхи і в особистому житті, і на роботі. Адже ведення боротьби на всіх фронтах в кінцевому результаті призводить до глибокого внутрішнього конфлікту, коли жінка вже не може повноцінно реалізувати себе ні як матір, ні як професійний працівник¹.

Психологи відзначають, що мешканки міст в п'ять разів частіше страждають зтяжними депресіями і терплять невдачі в особистому житті, чим їх однолітки, що живуть на периферії. На думку фахівців, причина криється не лише в агресивному ритмі життя, поганій екологічній обстановці і постійних стресах, але і в прагненні міських пані звалити на себе багато чоловічих обов'язків. У жінці часто живе глибока незахищеність, зокрема через те, що вона більше не знає, ким вона є. Також тому, що їй показують її хибний образ (Жінка-Берегиня, Жінка-Барбі, Ділова Жінка та Феміністка), згідно з яким вона шукає свою значимість і своє унікальне місце поза своєю жіночністю².

Ще одна проблема мешканок міста – самотність. Щодня мільйони жінок вирушають на пошуки прекрасного принца. А після довгих поневірянь біжать в службу знайомств, до ворожок або на прийом до психолога. За спостереженнями фахівців, проблема частіше виникає не від дефіциту партнерів, на яких можна покластися, а від того, як подають себе самі жінки. Малопривабливою у великому місті виглядає жінка-домогосподарка, світогляд якої обмежений і яка зациклена лише на домашніх обов'язках. Але «небезпечною» для чоловіка буде і жінка, яка на пропозицію про сприяння в ситуації гостро відповість – «Я сама!».

Ще одна проблема, яка хвилює мешканок великого міста – як адаптуватися до роботи в чоловічому колективі. Не секрет, що жінці завжди було важче робити кар'єру. Для того, щоб її відзначили як цінного співробітника, жінці доводиться докладати значно більше зусиль, ніж її колегам-чоловікам незалежно від їх ділових та особистих якостей. Тому в гонитві за просуванням по кар'єрній драбині жінки можуть кидатися в дві крайнощі: намагаються використати свої чари або перетворюються на жорстких, мужчиноподібних бізнес-вумен. Як правило, в обох ситуаціях їх чекає жорстоке розчарування.

З розвитком капіталізму, процесами індустріалізації та урбанізації жіноцтво все більше долучалось до процесу суспільного виробництва, який вимагав від них особистісних якостей, властивих гендерній поведінці чоловічої статі, тобто набуття особливостей чоловічої психології. Для того, щоб справлятися з новими

¹ Жінки перестають бути жінками! Чому? // Аверс ПРЕС. – 2006. – 6 квітня (№14). – С.3.

² Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні / О. Кісь // Часопис «І». – 2003. – №27. – С. 37–58.

професійними обов'язками та соціальними функціями, жінка мала набути відповідних знань, розвинути соціальні вміння.

Гендерні зміни в соціальному контексті є незворотними, а тому продовжують впливати на жінку, що зумовлює певний психологічний дисонанс. В таких умовах труднощів, пов'язаних з переходом жінки до ролі активного учасника, в соціальному середовищі стає більше. По-перше, ці труднощі зумовлені тим, що жінка набуває нових ролей, до того їй не властивих, що вимагає від неї відмови від прийнятої ідентифікації себе як фемінної. По-друге, освоєння нових ролей відбувається в умовах постійного зовнішнього тиску, що ускладнює адаптацію жінки до мінливих умов у суспільстві.

Таким чином, зміна соціальних умов життя сучасної людини дозволяє говорити про виникнення кризи ідентичності і проблеми адаптації жінки в сучасному урбанізованому суспільстві. Із цієї причини стає необхідним виявлення специфіки і особливостей буття жінки в умовах нової соціальної реальності. Урбанізоване суспільство надає нові можливості для формування жінки і разом з тим пред'являє більш серйозні вимоги до неї.